

Regionfullmäktige

Regionala utvecklingsnämndens åtgärder och förslag till åtgärder med utgångspunkt i fullmäktigeberedningen för samverkan och regional utvecklings rapport 2024

Sammanfattning

Under år 2024 har beredningen för samverkan och regional utveckling arbetat med en kunskapsinhämtning utifrån regionfullmäktiges uppdrag 2023-11-21 § 185, inklusive det uppdrag som framgår i beredningens uppdragsbeskrivning.

Det av regionfullmäktige tilldelade uppdraget:

- Utifrån den regionala utvecklingsstrategin, beskriva kommunernas största utmaningar och möjligheter inom regional utveckling och hållbar tillväxt

Uppdrag som framgår i beredningens uppdragsbeskrivning:

- Omhänderta relevanta primärkommunala perspektiv inom området för regional utveckling
- Redovisa övriga behov inom ramen för samverkan inom regional utveckling

Kunskapsinhämtningen har sammanställts i en rapport som presenterats för regionfullmäktige den 25-27 november 2024. Regionfullmäktige har efter sin behandling överlämnat rapporten till regionala utvecklingsnämnden för att med utgångspunkt i rapportens innehåll redovisa eventuella åtgärder som nämnden kommer genomföra, som redan pågår alternativt åtgärder som nämnden rekommenderar Region Västerbotten att genomföra.

Nämndens svar på rapportens innehåll ska redovisas i regionfullmäktige april 2025.

Fokus för 2024

Beredningen har för 2024 valt att inrikta kunskapsinhämtningen på tre områden: livsmedel, vatten och avlopp (VA) samt energi. Fokus för varje område har legat på länets möjlighet att skapa robusta system för att kunna säkra god tillgång för länets 15 kommuner.

Beredningen har också valt att lägga ett större fokus på transportinfrastruktur inom uppdraget att redovisa övriga behov inom ramen för samverkan inom regional utveckling. Mycket i detta område behandlar samverkan med statliga myndigheter.

Regionala utvecklingsnämndens kommentarer och förslag till åtgärder

Regionala utvecklingsnämnden kommer här redovisa de pågående aktiviteter som redan genomförs och som har koppling till rapportens innehåll, förslag till vidare åtgärder. Svaret kommer behandla områdena vatten och avlopp, livsmedel, energi och infrastruktur var för sig nedan.

Vatten och avlopp (VA)

I rapporten framgår att länets kommuner står inför stora utmaningar vad gäller vatten och avloppssystemen. Många ledningsnät har många år på nacken och behöver rustas upp. Utöver det ställs högre krav på kommunernas vattenrening med bland annat krav på biosteg i vattenreningsverk. Det beskrivs också ett behov av att kunna tillhandahålla rent vatten i nödsituationer som exempelvis vid större föroreningar. Regionala utvecklingsförvaltningen deltar idag i ett antal samarbeten kopplat till vatten och avlopp men ser att det finns stora behov ute i länets kommuner som behöver lösas.

Pågående och planerade åtgärder inom området vatten och avlopp

VA-samverkan Västerbotten

Regionala utvecklingsförvaltningen håller samman nätverket *VA-samverkan* där alla kommuner i Västerbottens län deltar samt Arjeplog och Arvidsjaur från Norrbottens län. Nätverkets huvudsakliga syfte är informationsspridning, erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling vilket främst sker genom träffar och konferenser som ordnas i nätverkets regi. Under 2025 kommer nätverket att fokusera på frågor som rör beredskap och VA-juridik. Nätverket har en verksamhetsplan som sträcker sig till och med 2026 och en diskussion om VA-samverkan i framtiden har påbörjats.

Nödvatten i norr

Regional utveckling har under 2024 tillsammans med VA-samverkan Västerbotten skapat och beviljats medel för projektet *Nödvatten i norr*. Projektets syfte är att undersöka möjligheterna att använda mobila produktionsenheter för nödvattenproduktion. Projektet ska också titta på alternativ för distribution av nödvatten till konsument. *Vatten och Avfallskompetens i Norra AB (VAKIN)* är projektpartner och kommer att stå för utredningsresurs i projektet som startar den 1 april 2025.

Omvärldsbevakning och påverkansarbete

EU:s politik för vatten- och VA-frågor påverkar kommunernas VA-verksamheter i mycket hög grad. EU-kommissionen planerar att under 2025 ta fram en vattenstrategi som ska peka ut kommande regelverk som rör vatten. Det kan handla om krav på dricksvattenproduktion och avloppshantering, om åtgärder för att undvika vattenbrist, skydd mot översvämningar och annat som rör vatten. Under 2025 tillsätts en särskild arbetsgrupp i *Europaforum Norra Sverige (EFNS)* som särskilt ska bevaka EU:s vattenpolitik och arbeta för att regelverket blir anpassat till de förhållanden som råder i norra Sverige. EU-politiken ska implementeras i svensk lagstiftning och därför sker också en bevakning av policyprocessen på nationell nivå.

Behov inom området vatten och avlopp

De kommunala behoven inom VA-området är stora. Infrastrukturen i form av ledningsnät och produktionsanläggningar är gammal och stora reinvesteringar behövs i de flesta kommunerna. Därtill gör klimatförändringar att risken för översvämningar och hållregn ökar, vilket utgör en belastning på VA-systemen som kommunerna behöver planera och hantera. Sabotage och inbrott i dricksvattenanläggningar utgör en ytterligare press på verksamheterna. Många kommuner har också svårigheter att rekrytera personal med rätt kompetens.

VA-försörjning är ett kommunalt uppdrag, men en fungerade samhällsservice i form av trygg vattenförsörjning är samtidigt en förutsättning för en regional utveckling. Det är dock inte en självklarhet för regional utveckling att arbeta med VA-frågor. Samarbete i andra län sker i första hand genom kommunförbund, där det finns, eller direkt mellan kommunerna i olika former. Ska regional utveckling fortsätta att stödja kommunerna och att bevaka VA-politiken på nationell och EU-nivå behövs ett fortsatt politiskt uttalat stöd för detta. Även fortsatt behövs personalresurser kunna avsättas till detta, samt möjlighet till finansiering av utvecklingsinsatser genom regionala 1:1-medel och även från andra källor som till exempel regionalfonden.

Livsmedel

Beredningen skriver i sin rapport om behovet av större lokal produktion av livsmedel för att kunna säkra god tillgång i Västerbotten. Det finns enligt beredningen förutsättningar för att öka produktionen men också en del utmaningar, framför allt kopplat till att stimulera efterfrågan, lokal kompetens och lokalt företagande. Regionala utvecklingsförvaltningen deltar idag i två projekt för att stärka den lokala livsmedelsbranschen, starkt kopplat till Region Västerbottens livsmedelsstrategi. Regionala utvecklingsnämnden ser behovet att fortsatt stärka samordningen inom länet.

Pågående åtgärder för robust livsmedelsförsörjning

Mer mat från Västerbotten

Som ett steg i arbetet för robust livsmedelsförsörjning antog Region Västerbotten livsmedelsstrategin *Mer mat från Västerbotten* 2021. Med utgångspunkt i livsmedelsstrategins mål om mer mat från Västerbotten genomför regionala utvecklingsförvaltningen i samverkan med kommunerna nu två projekt för att både strategiskt och mer konkret utveckla livsmedelskedjan i Västerbotten.

Regional strategisk utveckling av livsmedelsbranschen i Västerbotten

Inom ramen för projektet *Regional strategisk utveckling av livsmedelsbranschen i Västerbotten* utvecklas kunskap om branschen och de strukturer som branschen verkar inom. Förutom framtagande av analys och deltagande i nätverk genomförs livsmedelskonferens med tema livsmedelsberedskap i mars 2025. Arbeta inleds under 2025 för att undersöka kommunernas förutsättningar att ta fram lokala handlingsplaner för ökad livsmedelsproduktion med utgångspunkt i regionens livsmedelsstrategi.

Stärkt livsmedelsnäring i Västerbotten

Projektet *Stärkt livsmedelsnäring i Västerbotten* arbetar för en mer robust livsmedelskedja genom att stötta livsmedelsföretagen i alla Västerbottens kommuner utifrån de behov som finns, genom att skapa förutsättningar för innovation och kompetensförsörjning samt genom att kommunicera den närproducerade matens betydelse.

Innovationsplattform för Västerbotten

Med styrgruppen för den regionala livsmedelsstrategin i spetsen arbetar regionala utvecklingsförvaltningen i samverkan med andra aktörer för etablering av en innovationsplattform för livsmedel i Västerbotten.

Behov och planerade åtgärder för robust livsmedelsförsörjning

Livsmedelsproduktionen i Västerbotten behöver öka för att alla i Västerbotten ska ha god tillgång till livsmedel både i vardag och händelse av kris, inte minst med anledning av betänkandet *Livsmedelsberedskap för en ny tid* SOU:2024:8, utredningen SOU: 2024:64, *Kommuners och regioners grundläggande beredskap inför kris och krig* samt den förestående nationella *Livsmedelsstrategin 2.0* där livsmedelsberedskap förväntas få större utrymme.

Regionala utvecklingsnämnden ser det som ett viktigt arbete att i samverkan med kommunerna och med utgångspunkt i de lokala förutsättningarna planera för länets totala livsmedelsförsörjning innan en kris sker. Samordning behövs för stärkt resiliens i hela Västerbotten, möjlighet till effektivare resurshandling och gemensamma lösningar. Förvaltningen har en roll i att stärka samverkan, strukturer och infrastruktur som tar hänsyn till i ett större sammanhang där insatsvaror, klimat och kompetensförsörjning är viktiga delar. Samordning av länets livsmedelsförsörjning bör ske utifrån förväntningar som överensstämmer med de mandat som förvaltningen förfogar över.

En åtgärd från regionala utvecklingsförvaltningen är att under 2025 undersöka kommunernas förutsättningar för att ta fram lokala handlingsplaner för ökad livsmedelsproduktion och stötta kommuner i eventuell framtagande av dessa. På det sättet avser förvaltningen att skapa en bild av de lokala förutsättningarna för att sedan kunna identifiera åtgärder för fortsatt samordning. Vidare tittar regionala utvecklingsförvaltningen mycket tentativt på möjligheten för samverkan för robust livsmedelsförsörjning för att uppnå livsmedelsstrategins mål 2:3 *Trygg livsmedelsförsörjning i vardag, vid händelse av kris och ytterst krig*. För att säkra att regionala utvecklingsförvaltningen kan arbeta vidare med samordning av robust livsmedelsförsörjning i regionen behöver möjligheter finnas att söka regionala 1:1-medel i syfte att möjliggöra finansiering av personella resurser.

Transportinfrastruktur

I avsnittet 5.3 där beredningen redovisar övriga behov inom ramen för samverkan inom regional utveckling, läggs ett stort fokus på området transportinfrastruktur. Särskilt avhandlas samverkan med statliga myndigheter inom området, specifikt lyfts Trafikverket fram. Beredningen beskriver ett växande län med stora behov av transporter, både person- och godstransporter. Rapporten efterlyser stora satsningar på länets infrastruktur och betonar att samverkan med statliga myndigheter såsom Trafikverket måste bli bättre än vad de är idag. Regionala utvecklingsförvaltningen är inblandad i flera större projekt som pågår i Västerbotten, i huvudsak som länsplaneupprättare, men även genom samverkans- och i påverkansarbete mot Norrbotniabanan, svenskt inrikesflyg mm.

Pågående och planerade åtgärder inom transportinfrastruktur

Transportnätet

Västerbottens län har ett av landets längsta allmänna vägnät, ca 1000 mil och många betydelsefulla enskilda vägar. Det finns reguljära flygförbindelser med i första hand Stockholm från Umeå, Skellefteå, Lycksele, Vilhelmina, Storuman och Hemavan. I länet finns två större hamnar, en i Skellefteå och en i Umeå. Sjöfarten står för 95 procent av all utrikes export från Västerbottens län räknat i ton gods. Genom länet löper tre europavägar E4, E12 och E45. På E4 mellan Umeå och Skellefteå pågår sedan ett antal år tillbaka trafiksäkerhetshöjande åtgärder som ska bidra till ökad

trafiksäkerhet och kortare körtider. I dagsläget saknas två etapper innan projektet är slutfört. Det finns stora behov av att framgent genomföra en likadan uppdatering av väg E12 mellan Holmsund och Vännäs.

Planrevidering regional transportinfrastrukturplan

I Region Västerbottens uppdrag som länsplaneupprättare ingår att ta fram en regional plan för transportinfrastruktur som anger den gemensamma strategiska inriktningen för hur länets transportinfrastruktur ska utvecklas under den kommande tolvårsperioden. I början av 2025 väntas Regeringens direktiv till Trafikverket presenteras och dessa ligger till grund för kommande åtgärdsplanering och revideringen för den nationella och regionala infrastrukturplanen för perioden 2026-2037.

Flyget

Regionala utvecklingsnämnden vill, tillsammans med ett flertal aktörer i länet, uppmärksamma beslutsfattare på det kritiska läget som det svenska inrikesflyget befinner sig i. Redan innan pandemin visade inrikesflyget på vikande resandeunderlag kopplat till klimatförändringar och flygskam. Pandemin, digitala möten och restriktiva resepolitik är några av anledningarna till de vikande siffrorna. Norra Sverige är inne i en expansiv fas och inrikesflygets utmaningar försvårar för framtida näringslivssatsningar i norra Sverige när flyget drabbas av färre avgångar, färre flyglinjer och högre priser. Ett initiativ för att lyfta problematiken är under uppstart.

Järnväg

Genom länet löper stambanan för övre Norrland som är en enkelspårig järnväg med stora kapacitetsbrister och avsaknad av omledningsmöjligheter. När Norrbotniabanan är färdigställd löses dessa brister, men ännu har inget byggstartsbeslut givits från regeringen vilket i dagsläget hämmar länets utveckling. Kopplat till stambanan löper tvärbanan från Hällnäs till Storuman. I dagsläget trafikeras den endast av godståg men ambitionen är att persontrafiken ska återupptas när banan elektrifierats.

Regionala utvecklingsförvaltningen bedriver ett aktivt påverkansarbete för att Norrbotniabanan mellan Umeå och Luleå ska färdigställas i sin helhet. I dagsläget saknas ett byggstartsbeslut för sträckan Dåva- Skellefteå och avsaknaden av ett målår för färdigställande är problematiskt. Arbetet bedrivs i samverkan med Norrbotniabanegruppen och samarbetet Botniska korridoren.

Blåvägenföreningen har beviljats ett projekt, där Region Västerbotten är part, med syftet att identifiera och genomföra åtgärder som kan skynda på elektrifieringen av tvärbanan.

Behov inom området transportinfrastruktur

Systemanalys för länets transportsystem

Under året identifierades ett behov av att genomföra en övergripande systemanalys för länets transportsystem för att identifiera och möta upp nya behov och identifiera flaskhalsar och brister i systemet. Kopplat till detta tas även en godsstrategi och cykelstrategi fram. För att möjliggöra detta pågår i detta nu framskrivandet av ett projekt.

Påverkansarbete och samverkan

Arbetsätten och arbetsformer ska ses över i syfte att utveckla samverkan mellan Region Västerbotten och aktuella aktörer och samarbetspartner. Regionala utvecklingsförvaltningen ser ett behov av ökade resurser för att ta fram analyser och kunskapsunderlag för att stärka sin

argumentation gentemot regional, nationell och europeisk nivå för att fler infrastruktursatsningar ska genomföras i länet.

Energi

Vad gäller energi tar beredningen fasta på den omställning av energisystem som samhället står inför idag, den fossila energin ska på sikt fasas ut. Omställningen är ännu i sin inledning och konsekvenserna av detta är inte helt kända. Beredningen beskriver vikten av att omställningen leder till ett robust energisystem med rätt energibärare på rätt plats, där användning, distribution och lagring av energi samspelar effektivt. Parallell produktion av olika energislag som kan ersätta varandra ger flexibilitet som också ökar robustheten. Regionala utvecklingsnämnden delar beredningens bedömning och förvaltningen är idag delaktig i samverkansplattformen FREIA samt olika projekt för att stötta omställningen i länets kommuner.

Pågående åtgärder för robusta energisystem

För att konkretisera regionala utvecklingsstrategin (RUS) och vägleda nämndens arbete mot ett robust energisystem i Västerbotten antogs i december 2023 en *Agenda för energi*. Med utgångspunkt i den har regionala utvecklingsnämnden initierat och beslutat att ingå i ett antal projekt och insatser som leder i den riktningen.

Samverkansplattformen FREIA

Under 2024 initierade Region Västerbotten tillsammans med Länsstyrelsen i Västerbotten samverkansplattformen FREIA (*Framtidens robusta energisystem i Västerbotten (AC-län)*). FREIA:s syfte är att samla aktörer, information, insatser och resurser som behövs för att ställa om Västerbottens energisystem till ett fossilfritt, hållbart och robust system. Ett system där rätt energibärare används på rätt sätt och på rätt plats med kopplingar mellan systemen, vilket maximerar effekten. Där effektivt betyder att största möjliga samhällsnytta skapas.

MISSE

Projektet MISSE (*Möjliggör den gröna industrirevolutionen och samhällsomvandlingen i norr med ett stabilt och flexibelt energisystem*) syftar till att bygga upp samverkansplattformen FREIA och starta upp arbetet i tre tematiska områden som identifierats i *Agenda för energi*. Projektet ska ena länet i en gemensam bild av energiomställningen i Västerbotten, både de möjligheter den ger och vilka behov som behöver fyllas för att nå dit.

Ett gemensamt krafttag för samhällsomvandlingen i norr

Projektet *Ett gemensamt krafttag för samhällsomvandlingen i norr* är i praktiken två projekt där ett leds av Länsstyrelsen i Västerbotten och ett av Region Västerbotten. Projektets gemensamma syfte är att stötta kommunerna i energiplanering som möjliggör den lokala och regionala potential som finns i och med energiomställningen. Projekten ska ta fram underlag, bygga en samverkan mellan kommunerna när det kommer till olika delar av energiplaneringen samt särskilt stötta Region 10 i framtagandet av lokala energiplaner som inkluderar den lokala processen för att både ta fram och genomföra planerna. Länsstyrelsen leder processen att ta fram material och Region Västerbotten leder arbetet med att samordna och stötta kommunerna.

Förutom dessa större insatser ingår Region Västerbotten bland annat i projektet HOME där vätgasekonomins förutsättningar i Västerbotten undersöks genom att ta fram scenarios som ska resultera i en gemensamt beslutad handlingsplan. I samverkansplattformen CH2ESS som syftar till

att vätgasens ska fylla sin roll i energisystemet. Vätgas är ett område där det även pågår och planeras fler insatser och projekt. *Resilify* som syftar till att undersöka ett robust energisystems behov av lagringslösningar och vilka tekniska förutsättningar som finns för detta i norra Europa. Flexibilitet i elnätet där lagring, affärsmodeller och användning av elnäten ingår undersöks och det planeras insatser.

Behov och planerade åtgärder för robusta energisystem

Förutom de åtgärder som beskrivs som är både pågående och planerade ovan planeras även andra aktiviteter så som:

Länsstyrelsen Västerbotten har ett uppdrag att ta fram en energi- och klimatstrategi för att länets arbete även framöver ska var gemensamt arbetar vi tillsammans för att få en strategi som båda organisationerna samt länets kommuner och andra aktörer står bakom.

Inom projektet *Ett gemensamt krafttag för samhällsomvandlingen i norr* planeras kunskapshöjande insatser för politiker och tjänstepersoner i kommunerna inom plattformen FREIA. Därutöver inom plattformen CH2ESS planeras för en utbildnings och kommunikationsinsats rörande vätgas där allmänhet, beslutsfattare och tjänstepersoner på lokal och regional nivå samt näringslivets behov ska undersökas i en förstudie för att sedan tas vidare i ett fullskaleprojekt.

Det finns möjlighet att söka till Energimyndigheten inom en rad olika områden som är kopplade till energiplanering och är aktuella för länets kommuner. De kommuner som har de största behoven är ofta de som saknar resurser för både detta och för att administrera projektet när det väl är i gång. Region Västerbotten har en sammanhållande roll inom energiplaneringen.

När det gäller påverkansarbete så bedrivs det bland annat det inom ramen för de två projekten *Ett gemensamt krafttag för samhällsomvandlingen i norr* och MISSE. Här finns planer på att nyttja våra plattformar för att lyfta kommunernas och Västerbotten näringslivs behov till en nationell nivå. Inom samverkansplattformen FREIA anordnas även Novembermötet som är en konferens för att lyfta regionala behov inom energiområdet och inspirera till samverkan. Med hjälp av NSEUO identifieras behov av och möjligheter till påverkan på en europeisk nivå. Det finns en outnyttjad potential i samverkan och lärande av och med andra regioner i Europa. På nationell nivå ingår Region Västerbotten i påverkansplattformen *Battery regions* tillsammans med Västragötalandsregionen och Västernorrland och fler interregionala samarbeten är på gång.

Det finns potential för att kunna bedriva mer utvecklingsarbete och att säkerställa att energisystemet byggs ut för att matcha Västerbottens lokala och regionala behov. För att möjliggöra detta krävs att arbetet hålls samman på regional nivå, vilket bygger både på kontinuerligt arbete och möjligheterna att söka utvecklingsmedel. Därmed kan regionala utvecklingsförvaltningen fortsätta fungera som en samlande kraft samt samla och uttrycka kommunernas behov till nationella myndigheter.

Avslutning

Region Västerbotten har en ansträngd ekonomi och riktade uppdrag från regionfullmäktige till regionala utvecklingsnämnden resulterade 2024 i en neddragning av nämndens budgetram på 8 miljoner kronor. Detta har påverkat förutsättningarna att bedriva verksamhet inom regional utveckling. För att säkerställa både redundans i organisationen och möjligheter att kompensera för bristen på satsade egna resurser har regionala utvecklingsförvaltningen kommit att bygga en aktiv samlad kompetens för att ta hem nationella och internationella medel för uppdrag och projekt. Förvaltningen har också i hög grad samverkat om ökad finansiering i konkreta åtgärder tillsammans med kommunerna i Västerbotten. Den höga graden av extern finansiering blir extra tydligt i den föregående texten som beskriver pågående och planerade åtgärder inom verksamhetsområdena livsmedelsförsörjning, energiförsörjning, vatten och avlopp samt transportinfrastruktur.

Länets kommuner står, även de, inför stora ekonomiska utmaningar som påverkar bland annat livsmedelsförsörjning, energiförsörjning, vatten och avlopp och transportinfrastruktur och befolkningstillväxt. Till detta kan tilläggas att mer ansvar kommer att läggas på kommunerna den närmaste framtiden. Västerbottens läns kommuner har mer än någonsin behovet av att regional utveckling växlar upp och ökar närvaron på den lokala, nationella och europeiska nivå.

Regionala utvecklingsnämnden ska vara den tillväxtmotor som bidrar till utveckling och bättre ekonomiska förutsättningar i hela Västerbottens län. Arbete inom regional utveckling är avgörande för att öka ekonomisk tillväxt för både kommunerna och Region Västerbotten. Ökad ekonomisk tillväxt leder till ökade skatteintäkter, vilket även gynnar den hårt ekonomiskt drabbade hälso- och sjukvården. En stark ekonomisk tillväxt attraherar i sin tur fler investerare som drar till sig arbetskraft.